

Píseň: EZ680 – Nás zavolal jsi, Pane + **modlitba;** **Čtení:** Fm 1, 1-25

Milí přátelé,

dnes vybočíme z promýšlení a zkoumání evangelia podle Marka, abychom se, dle vašeho přání, věnovali jedné z epištol. Epištolu Filemonovi jsem vybral nejen pro její krátkost (je nejkratším biblickým spisem), ale také proto, že je na ní nápadně vidět podmíněnost dobou, v níž pisatelé a redaktoři biblických knih žili.

Epištoly obecně

Nejprve však k epištolám obecně. Ř. slovo $\epsilon\pi\sigma\tau\omicron\lambda\eta$ (= epistolé) znamená česky „dopis“. To je zřetelně vidět na formě literárního útvaru, který jsme četli: V úvodu se pisatel „představuje“ a přeje svému adresátovi. Žádné „ahoj“, jak to bývá dnes v mailech (= pošta!) či sms. V závěru vyřizuje pozdravy, dává pokyny a píše přání – prostě se loučí. Dopisy píšeme dodnes formálně stejně (také jsme dědici řecké kultury) – a stejně bychom měli psát také e-mailly (= elektronickou poštu!).

Jako žánr v Písmu svatém nám epištoly umožňují nahlédnout do konkrétních problémů, které musela církev řešit. V tom je také jejich největší cennost a důležitost – vidíme aplikaci křesťanské teologie v praxi, někdy až v individuálních případech. Četba epištol tím také „ředí“ tradiční lidský syndrom zlatého věku, že „tehdy to bylo všechno dobré/mnohem lepší“. Kdepak. Církev už v prvních desetiletích řešila v mnohém stejné problémy, jako my: Finance. Pronásledování. Vztah ke státní moci. Vlivy jiných náboženství. Společenské role muže a ženy. Naplnění Kristových zaslíbení. Rovnováhu mezi spasením pouhou vírou a etickým, věrným a spravedlivým životem.

Také víme, že ne všechny epištoly podepsané „Pavlem“ skutečně Pavel psal. Je dokonce velmi pravděpodobné, že „vlastní rukou“ (v. 19) Pavel nenapsal skoro žádný. Ve starověku bylo

běžné, že dopisy psali písaři podle diktátu. A to i když ten, kdo diktoval, psát uměl. Písaři „na to měli školu“, tak psali čitelněji, správněji a také úsporněji. Úspornost dopisu byla ve starověku stejně důležitá, jako bývala u telegrafních sdělení. Papyrus i pergamen byly velmi drahé, nešlo prostě vzít jiný list. Proto např. právě v epištolách nenajdeme jediné slovo Bůh (ř. θεος = theos) nebo Kristus (ř. χριστος = christos). Místo nich nalezneme zkratky θσ (th-s) s vodorovnou čarou nad těmito znaky nebo χσ (ch-s) se stejnou čarou. Naše používání zkratek tedy máme opět od starověkých Řeků.

Epištoly se tedy většinou věnují velmi konkrétním až osobním záležitostem (opakem je např. epištola do Říma či Židům) – všimněme si přání v závěru i textu úvodu. A epištola Filemonovi je dokonce celá věnována velmi specifické situaci: Otrok utekl od svého pána (dokonce ho možná i okradl – v. 18) k Pavlovi do vězení a Pavel ho pokřtil. Co teď s tím, že otrok, nejnižší vrstva společnosti, je nyní zároveň bratr v Kristu?

Proto je velmi užitečné číst epištoly: Poskytují velmi konkrétní vhled do dané doby, problémů i jejich řešení. Zároveň nás cvičí v rozlišování žánrů (epištola není evangelijní podání – a Skutky apoštolské jsou zase něco jiného). Přebírat teze z epištol je nutno velmi opatrně, neboť jsou ze všech biblických textů dobově nejpodmíněnější.

Obecný přístup k biblickým textům platí i pro epištoly

Jak to ukazuje dnešní epištola. Na první pohled nám dnes nemá co říct. Otroctví už v Evropě nějaký ten pátek neexistuje. A pokud existuje, je zcela ilegální, je na něj hleděno jako na něco zlého. Ve starověku však bylo něčím tak obyčejným, jako je dnes třeba automobil. Otroka měl kde kdo, ledaskdo jich měl vícero. A nikdo se nad tím nepozastavoval. Takovou podobu světa, v němž Pavel píše, prostě musíme přijmout, pokud chceme porozumět sdělení dopisu.

Má tedy cenu číst dopis, který řeší problém, který už máme dávno vyřešen? Ba dokonce: Má cenu číst křesťanský dopis

náboženské autority, ve kterém tato autorita posílá otroka zpět ke svému pánu? Tedy zpět do otroctví? Po „vysvobození“ křtem?

Má. Kdyby pro nic jiného, tak abychom se učili „prosívat“ biblické texty sítím jazykovým, dobovým, sítím překladu i vlastního úhlu pohledu. Rozhodně však nelze epištoly brát jako směrnice pro život, aniž bychom je nejprve pochopili v jejich době, pak vyložili a teprve poté je aplikovali na naši přítomnost. To samozřejmě platí pro každý biblický spis, ale právě epištoly nejvíce svádějí k pravému opaku. Jsou v nich totiž napsány jasné teze, nejsou to příběhy (srv. evangelia) natožpak podobenství. A zároveň to nejsou zákony a předpisy, které takřka automaticky přijímáme jako dobově podmíněné.

Tak mají dodnes někteří křesťané (a není jich málo), za to, že „žena má být podřízena muži“ (Ef 5, 24). Že „ženy mají ve shromáždění mlčet“ (1Kor 14, 34 – zde Pavel dokonce argumentuje Zákonem, který jinak považuje za překonaný!). Přitom by asi málokterý křesťan přijal manželství pouze jako místo krocení smilstva – „Pro muže je lépe, když žije bez ženy. Abyste se však uvarovali smilstva, ať má každý svou ženu a každá svého muže.“ (1Kor 7, 1-2)

Pokud tedy chceme zaslechnout Boží slovo v Bibli, musíme mu nejprve dát prostor. Tedy musíme zmírnit svoje touhy a zájmy. Uvědomit si, že každý člověk nutí slyšenému i čtenému (tomu ještě častěji!) slovu své významy. Že napsaný text se nemůže bránit naším myšlenkám a nucením a nemůžeme se ho na nic doptat

U biblických textů se někdy navíc traduje ten blud, že „každý oddíl má přece zvěst pro mě“. To je velký omyl, řada oddílů pro nás dnes už žádnou zvěst nemá, zejm. pro nás jako jednotlivce, neboť jsou např. spojeny s velmi specifickou situací (Pláč Jeremiášův se zbořeným Jeruzalémem).

Poslední práce s sebou, jež je nutnou podmínkou k zaslechnutí Božího slova v Bibli: Nehledejme to, co chceme najít. Nechodme do Písma proto, abychom si potvrdili svůj názor na ženy či muže. Na náboženství či politiku. A nejhorší, co můžeme

udělat, je jít do Bible, když chceme sobě nebo jinému potvrdit něco o Hospodinu.

Nechávejme se oslovit!

Epištola Filemonovi

Nyní už přímo k epištole Filemonovi. Patří k tzv. „dopisům z vězení“, spolu s epištolami Filipským, Efezským a Koloským. Tento dopis je poslán právě po Onezimovi č. Užitečném (Onezim tedy bylo běžné „jméno“ otroků), uprchlém otrokovi. Dopis není adresován jen Filemonovi samotnému, ale celé „církvi v jeho domě“ (v. 2).

To je krásný příklad velmi konkrétního vzhledu do způsobu života prvotní církve: Pokud se nechal pokřtít pán domu (obvykle otec rodiny), byl s ním pokřtěn celý tento dům – myšlena je rodina, služebnictvo atd., ne kámen stěn. I proto se záležitosti týkající se pána domu týkaly domu celého.

Také vidíme Pavlovu moudrost: O Onezimově proměně (tj. křtu) je třeba informovat všechny účastníky bydliště. A všechny vyzvat ke změně postoje k Onezimovi.

Pavel dále prosí, Filemona k přijetí Onezima zpět. Ačkoli mu to mohl nařídit (v. 8-9). Uprchlí otroci se obvykle trestali – bičem i smrtí. Avšak zároveň Filemona Pavel nenápadně upozorní na „dluh“, jímž je Pavlovi zavázán (v. 19). Neapeluje tedy jen láskou ke Kristu a láskou Krista nám, ale vlastně velmi tvrdě: Filemone, skrze mě jsi došel nového života a spasení ty i tvůj dům. Dlužíš mi vlastně sebe celého. Tak koukej Onezima přijmout zpět bez trestu – já ti nahradím materiální škodu, pokud vznikla.

To je opět velmi konkrétní vzhled do doby kolem r. 50-60: Apoštol Pavel se mnohdy se svými „ovečkami“ nemazal. A našli bychom to i na jiných místech: Kdo nechce pracovat, ať nejí! (2Tes 3, 10). A jak úspěšným misionářem byl!

Otázka otroctví

Hlavní téma však zůstává: Potvrzuje v tomto dopise Pavel instituci otroctví? Nebo ji překonává?

Dělá vlastně obojí. Vědom si své doby se ji snaží postupně tlačit a proměňovat směrem ke Kristu. Navíc ho vůbec nemohlo napadnout, že by Onezim po křtu přestal být otrokem¹. To je, nakonec, nesmysl i z dnešního pohledu pro nás.

Ani Ježíš nerušil otroctví (a nemáme nikdy žádné jeho vyjádření k, pro nás, tak zásadní otázce!). Změnit člověka alespoň vnějšně, tedy jeho formu a způsob života, trvá dlouho. O to déle pak s širším společenstvím, neřku-li společností. A změnit člověka vnitřně je práce na celý život. Se společností je to pak na staletí. Uvědomme si, že černoši mohou v USA volit teprve zhruba 50 let!

Tak Pavel zasívá, možná jen díky inspiraci Duchem svatým, semínko budoucnosti. To pověstné hořčičné zrno, aby z něho časem vyrostl strom, v jehož stínu přestane být otroctví legálním a normálním. Ba dokonce se stane něčím zlým a nechtěným, alespoň pro většinu nějaké společnosti – např. dnes. A lidé začnou otroctví vnímat jako něco nepřirozeného a zlého. Jako je tomu dnes ve většině nejen západní společnosti (srv. také např. Jižní Koreu).

Závěr

Epištoly obecně bývají vlastně kázání, neboť aktualizují zvěst Písem nebo Kristovu do konkrétní podoby své doby ku prospěchu posluchačů a čtenářů. V případě delších epištol je jich dokonce celá řada. Podle toho k nim přistupujme.

Po příkladu epištol rozlišujeme v Bibli různé žánry, abychom nevykládali mýty jako historii (stvoření světa, Adam a Eva), pověsti jako legendy (praotcovské příběhy) nebo dopisy jako teze.

Pokud nejprve upozadíme sebe a dáme tak prostor biblickému textu, můžeme zaslechnout Boží slovo. A Boží slovo vždy směřuje k rovnosti, svobodě, lásce a pokoji – tak i v epištole Filemonovi. Avšak protože my můžeme slyšet jen slova lidská, nutí jim tato forma dobovou podmíněnost. Nenechme se jí unést jen proto, že se nám hodí do krámu. Pokud epištolu Filemonovi

¹ Tedy otrokem ze sociologického pohledu. Ve křtu se člověk stává skutečným, přestává být otrokem – avšak existenciálně, psychologicky, duchovně a nábožensky. Ne sociologicky. Přestáváme být Božími dlužníky, ale úvěr bance křtem přece zrušen není a být nemá.

nepřijímáme jako dopis potvrzující instituci otroctví, ačkoli to de facto dělá, musíme stejně přistupovat k jiným tezím epištol! A pokud myslíme, že Pavel souhlasil s otroctvím, pak naprosto nechápeme jeho dobu ani jeho samotného – otázka otroctví ano/ne vůbec neexistovala. Podobně jako např. otázka rozvodů.

Boží slovo je v biblických lidských slovech schované zrnko. Je tam, ale my ho musíme hledat a dávat mu prostor. Jen pak z něj může vyrůst strom dle podobenství o hořčičném zrnku!

Rozhovor; Píseň: EZ662 – Do země se skrývá + MP